

לשמוע קול תורה – מצווה בפרשה

פרשת מסעי

האם חבל עזה הוא חלק מארץ ישראל?

יהודי שגר בעזה ברח למצרים בגלל סכסוך שכנים, והשיא את בנו במצרים. לאחר נישואיו ביקש הבן לחזור לארץ, אך אשתו סירבה. הואיל ועל פי ההלכה "הכול מעלין לארץ ישראל" (משנה כתובות יג, יא), ויכול האדם לכפות את בני ביתו לעלות עימו כדי לקיים מצוות יישוב הארץ, פנה הבן למהרי"ט¹, אחד מגדולי הפוסקים בדורו, ושאלו אם על פי ההלכה אשתו חייבת להתלוות אליו לעזה.

וכך ענה לו המהרי"ט:

[...] ובעניותי הריני דן לפני רבותינו שיחיו שנראה בבירור שהיא חוץ לארץ לכל דבריה, דתנן בפרק קמא דגיטין מרקם למזרח – ורקם כמזרח, מאשקלון לדרום – ואשקלון כדרום. ועזה בדרומה של אשקלון היא, שהכול היא חוץ לארץ [...] ומעתה אין בדבר ספק דכיון דאינה נחשבת ארץ ישראל לעניין המצוות הנוהגות בה הרי היא כחוץ לארץ גמורה לכל הדברים (שות מהרי"ט א, מז).

לדברי המהרי"ט אין האיש רשאי לכופ את אשתו לעלות עימו משום שעזה איננה חלק מארץ ישראל. האומנם?!

בפרשת השבוע אנו לומדים על גבולות הארץ, ושם מפורש כי הגבול הדרום מערבי הוא נחל מצרים, הנמצא דרומית לחבל עזה, והגבול הצפון מערבי הוא באזור הר ההר. אם כן עזה היא חלק מארץ ישראל, וכתב הרמב"ן שיש מצוות עשה לכבוש את הארץ בכל הזמנים על פי הגבולות של פרשת מסעי:

מצווה רביעית, שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אומר להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ" (במדבר לג, נג-נד). [...] ופירט אותה להם במצווה זו כולה, בגבוליה ומצריה, כמו שאמר "ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים" וגו' (דברים א, ז), שלא יניחו ממנה מקום. [...] אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות (ספר המצוות, מצוות עשה ד).

על מה התבסס המהרי"ט בתשובתו?

כדי להסביר את דבריו נזכיר שתי עובדות חשובות:

א. בפועל לא כבשו בני ישראל את כל הארץ כפי שציוותה התורה, והגבול הדרומי-מערבי של הארץ היה בסביבות קו אשקלון-קריית גת של היום, כפי שמובא בספר יהושע (יג, א-ג)

וַיְהִי־שֶׁעַתָּה בָּא בְּיָמֵינוּ וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָה זִקְנָתָה בָּאת בְּיָמֵינוּ וְהָאָרֶץ נִשְׁאַרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ. זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאַרְתָּ כָּל גְּלִילֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל הַגִּשְׁוֹרִי. מִן הַשִּׁיחֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צְפוֹנָה לְכַנְעַנִי תַחֲשֹׁב חֲמִשָּׁת סָרְנֵי פְלִשְׁתִּים הָעֲזָתִי וְהָאֲשֻׁדִּי הָאֲשֻׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַיִם.

¹ המהרי"ט – רבי יוסף טראני, בנו של ר' משה מטראני (המבי"ט). נולד בצפת בשנת ה"א שכ"ח (1568) ונפטר בקושטא שבתורכיה בשנת ה"א שצ"ט (1639). בהיותו ראש ישיבה בצפת יצא בשליחות היישוב לקושטא בשנת ה"א שנ"ט (1599), מונה שם לראש ישיבה, ובהמשך היה לרב הראשי של כל תורכיה. כתב פירושים לגמרא, דרשות ובעיקר תשובות, והעמיד תלמידים הרבה.

וכך פסק הרמב"ם בענייני תרומות ומעשרות – הנוהגים רק במקומות שנכבשו – שאלו הם הגבולות הדרומיים והצפוניים במערב ארץ ישראל:

אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים [...] מאשקלון שהיא לדרום ארץ ישראל עד עכו שהיא בצפון (הלכות תרומות א, ז).

ב. הגמרא דנה בכמה מקומות בשתי קדושות שהתקדשה בהם ארץ ישראל: קדושה ראשונה – של המקומות שכבשו עולי מצרים בימי יהושע, וקדושה שנייה – של המקומות שכבשו מחדש עולי בבל בימי עזרא ונחמיה. מקומות שנכבשו בידי עולי בבל התקדשו בקדושה שנייה לשעתה ולעתיד לבוא, והם חייבים במצוות התלויות בארץ וכל שכן במצוות יישוב הארץ. ואולם בחבל עזה לא החזיקו עולי בבל – ודינו נשאר כדין חוץ לארץ, כמבואר במשנה במסכת גיטין:

המביא גט ממדינת הים [כלומר מחוץ לארץ], צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם" [...] רבי יהודה אומר [...] מאשקלון לדרום, ואשקלון – כדרום [כלומר זה חוץ לארץ] (גיטין ב, א).

המחלוקת בין המהרי"ט לרמב"ן הוא שלדעת המהרי"ט אין מצוות כיבוש ויישוב אלא רק במה שכבשו או החזיקו קדמונינו, ולדעת הרמב"ן אף שאבות אבותינו לא קיימו את המצווה הרי שעודנה קיימת במלואה ככל מצוות התורה, וחלילה לא נתבטלה.

והנה, כבר בפרשתנו הזהירה התורה שייתכן שעם ישראל לא יכבוש את כל הארץ – והדבר יביא לצרות רבות לישראל בכל הזמנים:

וְאִם לֹא תִּירָשׁוּ אֶת יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תִּתְּיוּ מֵהֶם לְשָׂכִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצִדֵיכֶם וְצָרְרוּ אֲתֶכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ. וְהָיָה כְּאֲשֶׁר דָּמִיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעָשֶׂה לָכֶם (במדבר לג, נה-נו).

ואכן, בזמן יהושע לא הורישו ישראל את כל הארץ וביקשו להתיישב ולחיות ככל הגויים אשר סביבותיהם, ולצערנו התממשה האזהרה במלואה לאורך ההיסטוריה – בימי השופטים, בימי שאול ודוד, וגם בימי המלכים שבאו אחריהם.

גם בימינו אנו סובלים מהפלישתים בארצנו, ונראה שהתיקון הנדרש אינו מתמצה רק במלחמה עימם אלא גם בהבנה שאין אנו עם ככל העמים. אנו עם ישראל, עם ה', ועלינו ליישב את הארץ ולפתח את מדינתנו כמדינה יהודית.

שאול דוד בוצ'קו